

ASPECTE DIDACTICE ÎN STUDIAREA TEXTULUI LITERAR ÎN CLASELE PRIMARE

Silvia GOLUBIȚCHI, conf. univ., dr.

Catedra PMÎP, UST

Rezumat. Studiarea *textului* se bazează pe descifrarea codului literar. Există diverse tipuri de texte literare, fiecare având variate modalități de abordare care se practică la mai multe lecții. Fiecare lecție începe printr-o activitate pregătitoare în lumea textului, apoi lectura textului, care are la bază următoarele condiții: *condiția lecturii ca eveniment, condiția lectorului ca performanță, condiția textului poetic ca operă, condiția interpretării ca act de comprehensiune și de recreare*. Orice descifrare a textului se axează pe două operații: *înțelegerea și interpretarea*.

Cuvinte cheie: text, text literar, ipostaze ale textului literar, tipuri de texte, condiții.

DIDACTIC ASPECTS OF LITERARY TEXT STUDYING WITHIN ELEMENTARY SCHOOL CLASSES

Abstract. Text study emphasizes literary code deciphering. There are various types of literary texts, each with a variety of approaches to be explored within classes. Each class begins with a preparatory activity in the text world, followed by text reading that stipulates the next conditions: reading condition as event, lecturer's condition as performance, condition of poetic text as a work, condition of interpretation as an act of comprehension and recreation. Any text deciphering has at its basis two operations: comprehension and interpretation.

Keywords: text, literary text, literary text hypostases, types of texts, conditions.

Studiul limbii și literaturii române are o însemnătate deosebită în formarea elevilor asigurând evoluția lor intelectuală, iar *textul*, reprezintă sursa validă de informații, pe care elevul o primește. Textele incluse în manual, diverse ca tematică, ca genuri și specii literare îl pune pe elev în situația de a medita asupra evenimentelor, de a le interpreta.

În studiarea *textului* se pune accent pe descifrarea codului literar care cuprinde: *noțiuni de vocabular, sens propriu și figurat, versificație la textele lirice, procedee ale expresivității, modalități de expunere, stiluri și originalitatea exprimării etc.*

Textul în concepția autoarei Mariana Marin reprezintă de fapt atitudinile autorului, care se manifestă în propriile trăiri față de lume, față de valorile umane, atitudini care evidențiază anumite concepte de viață, idealuri, convingeri [1, p. 7].

Heinrich Plett consideră *textul* ca un *semn lingvistic originar*, în virtutea faptului că limba reprezintă aspectul comun tuturor textelor. Filozoful-lingvist face o corelare între semnul lingvistic „text” și alte semne, transpunerea elementelor fundamentale ale comunicării semiotice asupra semnului lingvistic „text”, ajungând la detașarea următoarelor caracteristici:

- Textul are la bază o convenție socială; iar arbitrarul său înseamnă desemnarea, de către societate, de-a lungul timpului, a unor semnificații, semnificați și referenți diferiți;

- Textul are o parte material – limba și o semnificație – sensul, în concordanță cu semnalul sonor sau scris; conținutul de adevăr și real al textului este determinat de relația dintre referent și semnul *text* care se constituie ca semn conform triunghiului semiotic (semnificant, semnificat, referent); tipologia textuală e determinată de distribuția mulțimii de subsemne în diferite realizări textuale;
- Textele se referă la un inventar de semne lingvistice care formează baza lor de constituire. Acest inventar (cod) este organizat în mai multe subcoduri. Codul nu conține doar inventarul de semne lingvistice, ci și regulile după care semnele pot fi combinate între ele, ceea ce înseamnă, că anumite actualizări lingvistice se exclud în text, altele, în schimb, se tolerează [7, p. 22].

Textul este o unitate a vorbirii, acceptat în calitatea sa de enunț în interiorul unei situații de comunicare, realizată ca formă orală sau scrisă și poate fi rupt de situația de comunicare originală și utilizat într-un context spațio-temporal diferit.

Varietatea textelor este dată de următoarele aspecte [3, p. 127]:

- apartenența la diferite genuri și specii literare;
- prezența unor moduri de expunere diferite, dar în interferență;
- dominant conținutului textului: *istoric, patriotic, peisagistic, științific*.

Textul literar este un produs finit, are un început și un sfârșit, formează o entitate autonomă și este dotat cu o organizare internă bine definită. El este privit ca un sistem ce se raportează la diverse subsisteme ce compun o unitate, ca expresie a realului concretizat în semne estetice.

Există mai multe tipuri de texte:

- *Texte orale* (a căror genază este concomitentă cu performarea/rostirea lor);
- *Texte scrise* (cele literare, note, manuscrise, articole etc.);
- *Texte narrative* (caracterizate prin construcții enunțative și conectori temporali);
- *Texte descriptive* (caracterizate prin conectori adverbiali și adjectivali-pronominali);
- *Texte poetice* (repetiții, simetrii, topică specifică, limbaj poetic);
- *Texte dialogate* (caracterizate prin succesiunea întrebare-răspuns, schimbul de replici) etc.

Se cunosc câteva criterii pentru selectarea textelor literare și nonliterare specifice învățământului primar, întâlnite și la cercetătoarea Mariana Marin, care sunt [2]:

- **valoric-estetic:** include diferite genuri și specii literare, opere din creația populară și din cea universală, opere ale măștrilor cuvântului;
- **tematic:** prezintă seria de interese a elevilor: universul copilăriei, lumea celor ce nu cuvântă (fauna și flora), datinile și obiceiurile neamului etc.;

- **formativ:** corespunde vârstei, deci, să fie scrise într-un limbaj pe înțelesul elevilor, capabil să genereze interesul lor; să ofere situații variate de structurare a unor capacități proprii înțelegerii textului; să contribuie la dezvoltarea competenței și performanței lingvistice; să stimuleze gustul pentru lectură.

Studierea textelor în ciclul primar se poate realiza în mai multe forme:

- texte studiate în manualele de bază;
- texte de lectură intercalate între textele de citire;
- lecturi suplimentare recomandate de învățător;

Alina Pamfil enunță ipostazele didactice ale textului [4, p. 200]:

- *Textul ca suport al lecturii.* Această perspectivă cuprinde toate categoriile textuale.
- *Textul ca creație literară* permite înțelegerea integrală a textelor, înțelegere ce se poate continua prin analiză și interpretare.
- *Textul ca obiect cultural* se înscrie în contextul cultural, care l-a generat sau în orizontul cultural pe care îl re-creează.

În citirea textelor literare simpla exersare a actului cititului nu poate asigura însușirea capacității elevilor de a se orienta într-un text, dacă nu se are în vedere, în același timp, înțelegerea mesajului unei creații literare, științifice sau de o altă natură, înțelegere realizată în baza analizei multiple a textului. Pentru citirea textului se respectă una dintre condițiile de citire a textului [4]:

A. *Condiția lecturii ca eveniment:* de cunoaștere, de plăcere estetică, de motivație a lecturii, de necesitate a explicării și interpretării înțelegerii sensurilor, a sugestiilor, de descoperire a noi/complementare semnificații în continua raportare la sine ca *eu-cititor*.

B. *Condiția lectorului ca performanță:*

- - vorbitor/comunicant literar-artistic cult;
- - este motivat de trebuința/dorința lecturii;
- - este interesat de un continuu act de comunicare cu textele literare;
- - are o atitudine deschisă față de confort: intelectuală, spirituală;
- - are abilități de explicare/comprehenșiune a textului.

C. *Condiția textului poetic ca operă:*

- - este o așteptare;
- - promite o provocare;
- - solicită o receptare/ angajare;
- - implică intuiția cititorului;
- - comunică prin imagini artistice;

- - oferă un nou univers spiritual, care-ți îmbogățește/ întregeste ființa – aceste valori imanente fiind supuse selectării-structurării pe principiile conținuturilor ELA.

D. *Condiția interpretării ca act de comprehensiune și de recreare:*

- - lecturi repetate/reflecție/trăire, conștientizând intuițiile;
- - înțelegere/comprehensiune;
- - captare de sensuri/semnificații (motive);
- - explicarea/comentarea sugestiilor;
- - transferul mesajului textului prin dezvoltarea sensului într-un text propriu.

Momentele de debut ale lecțiilor pregătesc întâlnirea cu textul prin două modalități:

- facilitează înțelegerea prin explicarea cuvintelor și expresiilor presupuse necunoscute;
- modelează orizontul de așteptare al elevilor prin apropierea de problematică (conturare a temei, anticipare a conținutului pornind de la titlu sau de la cuvinte-cheie).

În privința întâlnirii propriu-zise cu textul, cunoașterea constă în *lecturi succesive*, urmate de secvențe focalizate asupra proceselor de *înțelegere și interpretare*. Activitățile consacrate *înțelegerii* urmăresc clarificarea integrală a suprafețelor lexicale ale textului și sunt orientate de întrebări ce iau în calcul structura lui dominantă (narativă în primul caz, predominant descriptivă în cel de-al doilea), iar cele de *interpretare* se axează pe semnificația textului.

Modelul propus de Judith Langer [Apud A. Pamfil, p. 64] accentuează rolul lecturii în procesul receptării și formulează patru tipuri de relații care se stabilesc între *cititor și text*, prin actul lecturii:

1. *a păși din exterior spre interior: intrarea în lumea textului;*
2. *a fi în interior și a explora lumea textului;*
3. *a păși înapoi și a regândi datele pe care le avem;*
4. *a ieși din lumea textului și a obiectiva experiență.*

Orice lecție de citire a unui text începe printr-o activitate de pregătire a elevilor în vederea lecturii, care are menirea de a-i introduce în atmosfera generală a textului, în problematica lui. Pregătirea pentru citire se realizează:

- printr-o conversație adecvată;
- prin relatarea cadrului didactic (atunci când elevii nu cunosc faptele necesare înțelegerii textului);
- în baza observațiilor și impresiilor elevilor (raportându-se la contactul nemijlocit cu realitatea despre care vor afla în text, prin citire);

- fie în baza unor expuneri libere ale elevilor;
- vizionarea unui spectacol, film etc.;
- lecturarea imaginii/taboului sau a unui șir de benzi desenate;
- prin comunicare nonverbală/paraverbală.

Fiecare tip de text presupune o abordare didactică prin care se respectă noțiunile teoretice studiate cu elevii claselor primare. O posibilă abordare este relatată în tabelul 1.

Tabelul 1. Abordarea textului literar

Abordarea textului liric	Abordarea textului epic
<ul style="list-style-type: none"> • <i>integrarea textului în unitatea de învățare</i> (de regulă, textele suport sunt grupate într-o unitate de învățare după tematica pe care o abordează); • <i>motivarea elevilor pentru citire și cunoașterea textului</i> (prezentarea unor informații despre autor și opera lui, despre tematica textului; această conversație va crea climatul afectiv necesar); • <i>citirea poeziei de către elevi</i> (în gând); • <i>explicarea cuvintelor și expresiilor</i>; folosirea lor în structuri noi; • <i>întrebări pentru verificarea înțelegerii textului</i> (sunt adresate de învățător sau chiar de elevi, unul altuia); • <i>citirea în lanț</i> (se va evita citirea fiecărui vers de către un alt copil, pentru a nu crea un model de citire sacadată); • <i>citirea model a învățătorului</i> (urmărește oferirea unui model de citire expresivă, respectând o intonație și un ritm potrivit); • <i>descifrarea mesajului poetic</i> (exprimarea sensului figurat al cuvintelor; identificarea mijloacelor artistice (pentru care se folosește generic denumirea „expresii frumoase”); 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>integrarea textului în unitatea de învățare</i> (de regulă, textele suport sunt grupate într-o unitate de învățare după tematica pe care o abordează); • <i>motivarea elevilor pentru citirea și cunoașterea textului</i> (prezentarea unor informații despre autor și opera lui, despre evenimente/personaje etc.); • <i>familiarizarea elevilor cu textul</i> (citirea individuală, în gând); • <i>explicarea cuvintelor și expresiilor</i> (elevii pot lucra cu dicționare); folosirea cuvintelor și a expresiilor în structuri noi (nu este suficientă explicația; pentru a ne asigura că elevii și-au însușit cele explicate, solicităm formularea de enunțuri sau mici texte); • <i>întrebări pentru verificarea înțelegerii textului</i> (sunt adresate de învățător sau chiar de elevi, unul altuia); • <i>citirea în lanț a textului</i> (acest exercițiu permite exersarea citirii cu voce tare pentru un număr mare de elevi: fiecare elev citește 2-3 propoziții, într-o ordine stabilită anterior); • <i>citirea textului pe fragmente logice</i> (delimitarea fragmentelor conform unor criterii stabilite); • <i>formularea ideilor principale și</i>

<p>identificarea semnificațiilor imaginilor artistice folosite de autor etc.; la clasa a IV-a se pot identifica tablourile care compun textul – dacă este cazul și se poate încerca formularea mesajului textului în 1-2 enunțuri);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>valorificarea textului</i> (după modelul mijloacelor artistice identificate în text, fără definiții, se cere elevilor să realizeze construcții asemănătoare, în scopul nuanțării vocabularului); • <i>memorarea unei strofe și recitarea ei</i> (sarcină utilă pentru exersarea expresivității citirii); • <i>exerciții de scriere</i> – se desfășoară în diferite momente ale lecției. <p>NB! Așa cum se poate observa, textul liric nu se împarte în fragmente și nu se povestească.</p>	<p><i>alcătuirea planului de idei</i> (analiza conținutului fiecărui fragment; povestirea fiecărui fragment; formularea unei idei reprezentative, sub forma unor propoziții enunțiative, clare, concise sau ca titluri);</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>povestirea textului după planul de idei</i> (foarte importantă pentru dezvoltarea deprinderii de exprimare corectă; se va respecta ritmul propriu al fiecărui elev pentru a-i încuraja să se exprime, să comunice), urmărindu-se permanent: succesiunea logică a ideilor; formularea unor enunțuri corecte sub aspect logic și morfologic; folosirea unui lexic corespunzător; exprimarea fluentă, expresivă, cu intonație și ritm adecvate; • <i>citirea model a textului de către învățător</i> (sau de către un elev care stăpânește bine tehnica citirii); • <i>citirea după model</i> (învățătorul va aprecia progresul fiecărui elev); • <i>citirea selectivă</i> (pe baza unor cerințe formulate de învățător/elevi); • <i>exerciții de cultivare a limbii române literare</i> (în funcție de conținutul vizat pentru ora/orele respective sau de particularitățile textului); • <i>exerciții de scriere</i> – se desfășoară în diferite momente ale lecției și acoperă aproximativ o treime din timpul de lucru; este recomandat ca sarcinile de scriere să aibă legătură cu textul.
---	---

Pentru textele care aparțin genului dramatic nu se rezervă lecții aparte pentru ciclul primar. Modalități de realizare a acestuia sunt: vizionarea spectacolelor, jocul de rol, înscenarea dialogurilor etc.

În clasele primare aceste etape vor fi respectate pe parcursul câtorva lecții, abordându-se unele aspecte la fiecare lecție, pentru formarea deprinderilor de interpretare a textului.

Bibliografie

1. Marin M. Didactica lecturii. Chișinău: Cartier, 2013.
2. Niculcea T., Marin M. Limba română, clasa a III-a, Ghidul învățătorului. Chișinău: Editura Cartier, 2007. 79 p.
3. Nuța S. Metodica predării limbii române la clasele primare. Iași: Aramis, 2002.
4. Pamfil A. Limba și literatura română în școala primară. Perspective complementare. Pitești: Paralela 45, 2009. 278 p.
5. Parfene C. Metodica studierii limbii și literaturii române în școală. Ghid teoretico- aplicativ. Iași: Ed. Polirom, 1999. 181 p.
6. Pânzaru I. Practici ale interpretării de text. Iași: Editura Polirom, 1999.
7. Plett H. F. Știința textului și analiza de text. București: Editura Univers, 1983.